

ISTORIKAS IR DIPLOMATAS VYTAUTAS ŽALYS APIE KLAIPĖDOS PRIJUNGIMĄ PRIE LIETUVOS

Klaipėdos prijungimas prie Lietuvos 1923 m. ir vietos lietuviai

Nedideliame žemės lopinėliui, prisispaudusiam rytinėje Baltijos jūros pakrantėje, Lietuvoje vadinamam Klaipėdos kraštu, o Vokietijoje – Memelgebietai, istorijos procese teko ypatingas vaidmuo. Šiame mažame pajūrio ruoželyje ne tik ilgą laiką koegzistavo dvi – baltų ir germanų kultūros, bet ir kirtosi dviejų kaimyninių tautų ir valstybių – Lietuvos bei Vokietijos interesai.

Istorija, deja, nevienodai maloninga buvo šiom dviem tautoms bei jų sukurtoms valstybėms, ir šiuo atveju kaip tik Lietuvai teko nepavydėtina dalis. Priešingai vokiečiams, kurie nuosekliai ėjo konsolidacijos kryptimi, iškovodami savo kultūrai ir valstybei vis naujas erdves, lietuviai, neatlaikydami didesnių kaimynų spaudimo, palaipsniui traukėsi iš jų kadaise apgyventų plotų, užleisdami juos tautoms, sukūrusioms galingesnes valstybines struktūras ir fiziškai pajėgioms kolonizuoti įgyjamas žemes. Viena reikšmingiausių netekčių lietuvių tautai istorijos procese buvo beveik viso pajūrio netekimas bei vakarų lietuvių ir prūsų gyventos erdvės praradimas XIII-XV a.

Politinių santykių raida Vidurio Europoje lėmė, kad po XV a. Mažosios Lietuvos sujungimo su visu lietuvišku masyvu klausimas ilgai nebuvo keliamas. XVI-XIX a. politinė prasme Mažosios ir Didžiosios Lietuvos susijungimo idėja faktiškai nebuvo gyva, nors XIX a. Klaipėdos, t.y. šiaurinės Rytprūsių dalies, esančios dešiniajame Nemuno krante, problema ir buvo iškilusi Europos politikoje Prancūzijos-Rusijos bei Prūsijos-Rusijos santykių kontekste.

Dėl svetimųjų ekspansijos ir nepajėgumo nuo jos gintis XX a. pr., t.y. Nepriklausomybės atstatymo išvakarėse, lietuviai buvo atsidūrę dviejų ir labai skirtingų valstybių - Rusijos ir Vokietijos - sudėtyje. Skirtumas, deja, buvo ne tik tarp minėtų valstybių, bet ir tarp tų dviejų lietuvių tautos šakų. Šis skirtumas, užfiksuotas ir jų gyvenamų teritorijų abiejuose Nemuno krantuose pavadinimuose - Didžioji ir Mažoji Lietuva, - nebuvo kiekybinis, t.y. jis rėmėsi ne tiek geografiniu, kiek kokybiniu pagrindu, ir buvo objektyviai nulemtas dviejų skirtingų kelių, kuriuos istorijos procese nuėjo abi tautos dalys.

Skirtingi keliai lėmė ir abiejų tautos šakų santykių specifiką, kuri yra aptarta lietuvių istoriografijoje, todėl šiuo atveju mes netyrinėsime šios problemos apskritai, o panagrinėsime vieną jos aspektą, t.y. mažlietuvių ir didlietuvių santykius, tarpusavio kontaktus bei jų pobūdį vieno iš reikšmingiausių lietuvių tautai XX a. įvykių išvakarėse, jo metu bei keliems mėnesiams praėjus. Suprantama, šiame trumpame straipsnyje negalėsime pateikti platesnio šių santykių spektro, o apsiribosime tik tais momentais, kurie mūsų istoriografijoje mažiau diskutuoti, tikėdami, jog šis straipsnis gali duoti impulsą diskusijai šiuo svarbiu bei įdomiu klausimu. [...]

Klaipėdos krašto gyventojų nuotaikos prijungimo išvakarėse

Klaipėdos krašto gyventojų nuotaikos, ne tik lietuvių, bet ir vokiečių, Kaune buvo atidžiai stebimos ir analizuojamos nuo 1920 m. kovo mėn., kai ten atsirado Lietuvos karinė misija, vėliau pertvarkyta į atstovybę. Žygio į Klaipėdą išvakarėse šis darbas buvo atliekamas keliais lygiais: prieš pat akciją ir jos metu jį dirbo Politinis štabas, kuriam vadovavo buvęs pasiuntinys Berlyne J. Purickis, tačiau labiausiai šioje srityje pasižymėjo Lietuvos kontržvalgybos vadas J. Polovinskas-Budrys (toliau J. Budrys). 1922 m. rudenį būsimasis akcijos karinis vadas minėtasis J. Budrys žvalgybiniais tikslais atvyko į Klaipėdą. Svarbiausias vizito tikslas - iširti gyventojų nuotaikas. Kokias jis jas rado? Pirmiausia J. Budrys susitiko su vietiniais aktyvistais, taip pat ir amerikiečiais lietuviais, tuo metu ypač aktyviai ir efektyviai veikusiais krašte. Jonas Žilius, vienas tokių amerikiečių, Lietuvos atstovas Klaipėdoje, būdamas labai gerai informuotas apie gyventojų nuotaikas, svarstant sukilimo galimybę pareiškė, jog svarbiausią vaidmenį būsimuosiuose įvykiuose turi atlikti Lietuvos šaulių sąjunga¹. Kodėl? Juk politiškai būtų buvę žymiai patikimiau vykdyti sukilimą vietinėm jėgom. J. Žilius realiai vertino padėtį ir kaip tikras amerikietis buvo realistas - vietinių jėgų akcijai įvykdyti aiškiai nepakako.

¹ *Merkelis A. Antanas Smetona. Jo visuomeninė, kultūrinė ir politinė veikla. New York, 1964. P. 277.*

J. Budrys, atlikęs savo misiją Klaipėdoje, buvo priverstas konstatuoti, jog „nors lietuviai ir skundėsi, kad jų teisės paglemžtos vokiečių naudai, bet mintis apie sukilimą dar nebuvo kilusi“. Vėliau jis rašė, kad, ruošiantis akcijai Klaipėdos krašte, „dalykai nėjo nei lengvai, nei sklandžiai“². Žinoma, negalima tikėtis, kad tokios akcijos būtų rengiamos „kaip iš natų“, tačiau vielinių klaipėdiškių rezervuotumas ryžtingų veiksmų atžvilgiu nekelia abejonių. Tą liudija ir vietinių lietuvių lyderių reakcija, kai jie pirmą kartą Kaune sužinojo apie rengiamą „sukilimą“ - Klaipėdos delegacijos nariai pareiškė, jog esą neprotinga griebtis prievartos, kuri galinti sugadinti visą reikalą. Daugelis jų siūlė atkovoti Klaipėdos kraštą Lietuvai kultūrine veikla³! [...]

Apibendrinamas klaipėdiškių nuotaikas krašto prijungimo prie Lietuvos išvakarėse, V. Krėvė rašė: „Abelnai Klaipėdos krašto gyventojai, dauguma jų net lietuviškai kalbantieji, laikėsi gana abejingai ir dėl galimybės susijungti su Didžiąja Lietuva jokio džiaugsmo nerodydavo“. Pasak V. Krėvės, daugelis gyventojų galvojo, jog nepriklausomai nuo to, ar kraštas bus prijungtas prie Lietuvos ar ne, vis vien tokia padėtis bus laikina, kadangi anksčiau ar vėliau šis kraštas grįš prie Vokietijos⁴.

Labai iškalbingas ir formalus sukilimo vadovo Erdmono Simonaičio liudijimas apie Gelbėjimo komiteto sudarymą bei jame vyravusias nuotaikas: „Daug kas nesuprato, ką čia gelbėti, nes ne visi jo nariai žinojo, koku būdu mes kraštą „gelbėti“ norime - ar vargšus šelpdami, ar protestais, bet apie jėgą beveik niekas negalvojo (!)“⁵.

Vienaip ar kitaip, tenka skaitytis su amžininkų išvadomis. Tos išvados tada reiškė, kad svajoti apie sukilimą buvo nerealu, o, vartojant V. Krėvės terminus, reikėjo galvoti apie jo inscenizaciją! Galime nebent pažymėti, jog ir Didžiojoje Lietuvoje ne visi vienodai suprato Klaipėdos reikalus. Pvz., prezidentas A. Stulginskis buvo priešingas žygiui į Klaipėdą, tiesa, jo motyvai - pernelyg rizikinga⁶! Žygio į Klaipėdą rengėjai su rimtomis problemomis susidūrė ne tik Klaipėdoje, bet ir Kaune. Kai kurios iš jų labai charakteringos. Pvz., didžiausias netikėtumas „sukilimo“ organizatorių laukė ieškant karinio vado kandidatūros. Atrinkti kandidatai, Lietuvos karininkai (pvz., kap. Jonas Variakojis), paprastai prašydavo laiko pagalvoti, o po to dėl įvairiausių, dažnai gana banalių, priežasčių atsisakydavo. E. Galvanauskas, išanalizavęs tokios savotiškos Lietuvos karininkų laikysenos priežastis, priėjo labai nelinksmą išvadą - Lietuvos karininkai Klaipėdos krašto prijungimą nelaikė Tėvynės gynimu! Ši išvada padarė tuometiniam Lietuvos ministrui pirmininkui slegia įspūdi⁷.

Su panašiomis problemomis susidurta ir Klaipėdoje. Dr. Vilius Gaigalaitis kategoriškai atmetė pasiūlymą tapti politiniu sukilimo lyderiu, aiškindamas, kad tai nesuderinama su jo, kaip dvasininko, statusu. Analogišką pasiūlymą atmetė ir Jokūbas Stiklorius, teisindamasis, savo sveikatos būkle. Padėtį gelbėjo Erdmonas Simonaitis, kurio sutikimą (iš anksto išsiderėjus tam tikras garantijas nesėkmės atveju) tenka vertinti kaip didelį laimėjimą, kadangi ir šio politiko atsisakymo atveju Kaunas būtų patekęs į labai nepalankią padėtį - tuomet būtų reikėję tenkintis arba mažai žinomu Klaipėdos krašto lietuviu, arba (ir tai būvi labiausiai nepageidautina) paskirti „sukilėlių“ vadu didlietuvi, panašiai kaip tai buvo padaryta J. Budrio atveju. Šį fenomeną, kraty mosi prisidėti prie akcijos ir Kaune, ir Klaipėdoje, tektų giliau pastudijuoti, tačiau akivaizdu, kad „patriotizmo“ trūkumas buvo abipusis...

Kita vertus, nors ir nelinkę imtis radikalių priemonių, klaipėdiškiai 1922 m. pabaigoje - 1923 m. pradžioje nebuvo nusiteikę prieš prisijungimą prie Lietuvos. J. Budrys, informuodamas Lietuvos Generalinio štabo viršininką apie vielinių gyventojų nuotaiką žygio išvakarėse, teigė, jog 60% jų pritaria ar remia „sukilimą“, 30% laikosi pasyviai ir tik 10% palaiko freištatinius ar Vokietiją⁸. Problema tik - kiek galima tikėti šia informacija? Turint galvoje, jog šis pranešimas ne šiaip sau

² Budrys J. Apie Klaipėdos krašto gražinimą Lietuvai //Nepriklausoma Lietuva. 1951. Nr. 6-7.

³ Krėvė V. Apie Klaipėdos atvadavimą //Krėvė V. Bolševikų invazija ir liaudies vyriausybė. V., 1992. P. 95.

⁴ Ten pat.

⁵ Simonaitis E. Atsiminimai iš 1918-1925 //Aidai. 1948. Nr. 18. P. 386-387.

⁶ Merkelis A. Min. veik. P. 278.

⁷ Galvanauskas E. Kova dėl Klaipėdos //Draugas. 1961.I.23.

⁸ 1923.I.6 J. Budrio ir Okso (kap. Tomkaus) raportas Generalinio štabo viršininkui //Lietuvos Valstybinis Archyvas (toliau - LVA) F. 929. Ap. 3. B. 422. L. 9.

propagandinė „antis“, o skirtas jis Generalinio štabo viršininkui, reikėtų jį laikyti daugiau ar mažiau patikimu. Antra vertus, turint galvoje, kad pats J. Budrys buvo didelis akcijos šalininkas, galima manyti, jog aktyviųjų ir pasyviųjų santykis joje kiek padidintas pirmųjų naudai.

Lietuvos istoriografijoje beveik nerašyta apie tuos mažlietuvius, kurie ne tik nepritarė prisijungimui prie Didžiosios Lietuvos, bet ir aktyviai kovojo prieš šią idėją. Manytume, kad be šių organizacijų ir atskirų asmenų veiklos, šios veiklos motyvų analizės Klaipėdos krašto gyventojų nuotaikų spektras būtų nepilnas. Čia plačiau nekalbėsime šiuo aspektu, tik konstatuosime, kad priešiškos Didžiajai Lietuvai politinės orientacijos tarp mažlietuvių būta, ir ši tendencija politiniame Mažosios Lietuvos spektre nebuvo jau tokia nepastebima. Žinoma, kovojančių prieš susijungimą su Lietuva jėgų būta labai skirtingų: pradedant nuo aiškiai į avantiūrizmą linkusio Jurgio Aukštuolaičio ir jo šalininkų „Lietuvininkų nacionalistų susivienijimo“, baigiant idėjiniais ir rimtais priešininkais, daugiausia „freištato“ idėjos šalininkais⁹, tokiais kaip lietuvių kilmės Direktorijos pirmininkas Steputaitis ir kiti. Nemažai mažlietuvių priklausė ir tautiniu požiūriu mišrioms krašto draugijoms ir organizacijoms, pasisakančioms už „freištata“. Įtakingiausios tarp jų buvo „Deutschlitauischer Heimatbund“ (įsikūrė 1919.VII.31) bei „Arbeitsgemeinschaft für den Freistaad Memel“ (1921.X.). Beje, 1922 m. pavasarį freištato šalininkai krašte organizavo plebiscitą, kuriame galėjo dalyvauti visi, sulaukę 20 m. Jei tikėsime skelbtais duomenimis, iš 56000, turinčių teisę balsuoti, už freištata pasirašė 54000¹⁰. Lietuvių istorikė P. Žostautaitė yra rašiusi apie atmosferą, kurioje vyko šis plebiscitas, vis dėlto jo rezultatai rodo, kad freištato idėjos šalininkų krašte būta labai daug. Kita vertus, žymus mažlietuvių kultūros ir politikos veikėjas Jonas Vanagaitis taip pat pripažįsta, kad freištato idėja buvo vyraujanti Klaipėdos krašte. „Bergždžios buvo lietuvių pastangos įtikinti vokiškuosius gyventojus pavojaus rimtumu (J. Vanagaitis turi galvoje Lenkijos pretenzijas į kraštą - *aut.*). „Freištatininkų“ įtaka ir gyventojų jais pasitikėjimas buvo toks didelis, jog susipratusiems lietuviams nieko kito nebeliko, kaip ieškoti kitokių kelių Klaipėdos krašto likimui išspręsti ir pasipriešinti gresiančiam pavojui“, — taip apie „sukilimo“ priežastis 1938 m. rašo J. Vanagaitis¹¹.

Klaipėdiškiai 1923 m. sausio mėn. įvykiuose

Klaipėdiškių dalyvavimas 1923 m. sausio mėn. įvykiuose iki šiol kelia tam tikrų aistrų ir ginčų. Vieni šiuose įvykiuose linkę įžiūrėti vien tik „Lietuvos ranką“, kiti, priešingai, akcentuoja, klaipėdiškių dalyvavimą „sukilime“, nors ir neneigia, jog akcijoje dalyvavo ir „vokiškais šautuvais ginkluoti jų broliai iš Lietuvos“. Istorikui problemos čia nėra, kadangi remiantis archyviniais dokumentais galima tiksliai nustatyti žygyje dalyvavusių vietinių ir Lietuvos savanorių, ir reguliariosios kariuomenės kariškių skaičių. Klaipėdiškių, dalyvavusių akcijoje, skaičius - apie 300, pagalbininkų iš Lietuvos - apie 1050 (40 karininkų, 584 kareiviai, 455 šauliai)¹². Taigi kas trečias „sukilėlis“ buvo vietinis.

Vis dėlto šie duomenys tik iš dalies atspindi realų klaipėdiškių, įsijungusių į „sukilėlių“ gretas, skaičių, kadangi fiksuodami bendrą skaičių jie nepatikslinka, kada prisijungta - prieš ar po sausio 15 d.? Kol kas atsakyti į pastarąjį klausimą nebūtų lengva, nors yra pagrindo manyti, kad nemaža dalis iš minėtų 300 „sukilėliais“ tapo būtent po sausio 15 d. ir jų motyvai buvo toli gražu ne patriotiniai. Užtenka paskaityti Savanorių verbavimo skyriaus viršininko p. Šneideraičio raportus Generaliniam štabui. Sausio 24 d. jis praneša: „Savanorių verbavimas eina vidutiniai. Iki šiol užverbuota - 317, bet iš jų apie 40 pašalinta dėl neištikimumo“. Pažymėtina; kaip P. Šneideraitis (pats būdamas mažlietuvių kilmės?) apibūdina stojančių savanoriais motyvus: „Dauguma savanorių stoja užpelno ieškodami. Patriotizmo beveik jokio, išimant keletą žmonių...“¹³. Sausio 30 d. P. Šneideraitis pranešė, kad pačioje sausio pabaigoje vietinių savanorių skaičius padidėjo iki 340 žmonių, kadangi jiems buvo pažadėtos panašios lengvatos, kokios buvo žadamos savanoriams Lietuvoje 1919 m. „Bet didelio suplaukimo savanorių visgi negalima laukti, nes čia idėjinio patriotizmo nėra ir jo būti negali. Daugiausiai patriotizmą riša su materialinėm gėrybėm“, - perspėja P. Šneideraitis. Jis

⁹ Freištato koncepcija 1922 m. buvo vienintelė reali alternatyva Klaipėdos krašto prijungimui prie Lietuvos.

¹⁰ Kovos keliais. Klaipėdos krašto prijungimui prie Lietuvos 15-os metų sukakčiai paminėti Almanachas. Klaipėda, 1938. P. 175.

¹¹ Ten pat. P. 176.

¹² 1923.I.8 J. Budrio įsakymas Ypatingos paskirties rinktinei //Ten pat. L. 23.

¹³ 1923.I.23 P. Šneideraičio raportas Generalinio štabo viršininkui //LVA. F. 929. Ap. 3. B. 422. L. 246-247.

pažymi, kad savanoriais daugiausia stodavo neturintys darbo, todėl esą „jų kokybė nekokia“¹⁴. Įdomių pastebėjimų randame ir mjr. Jakučio (karo atašė prie Nepaprastojo Lietuvos Įgaliotinio Klaipėdoje A. Smetonos) pranešimuose Generalinio štabo viršininkui. Sausio 24 d. pranešime jis rašė: „Tuo tarpu rimčiausią pajėgą sudaro savanoriai iš Didžiosios Lietuvos, Mažosios Lietuvos vyrai, daugiausia miestelėnai, elementas, kaip patėmijau, nepastovus, bet aukštai apie save manantis (ypač pusinteligentai). Laukininkai palyginti mažai stoja į eiles kariuomenės, bet daug rimtesni“¹⁵. Beje, Klaipėdos savanorių pulke iš 8 kuopų iki sausio 25 d. tik viena buvo sudaryta iš vietinių gyventojų, vėliau buvo suformuota dar viena. Į savanorių gretas, bent jau iki sausio 24 d., neįstojo tokie žinomi mažlietuviai karininkai kaip kap. Gailius, Itn. Šimkus ir kai kurie kiti.

Šie raportai, skaičiai, kad ir netiesiogiai, patvirtina prielaidą, jog J. Budrys informuodamas Kauną apie Klaipėdos krašto gyventojų nuotaikas žygio išvakarėse („60% pritaria arba remia sukilimą“) pateikė pernelyg optimistinį vaizdą. Tačiau nugalėtojai neteisiami!

Išlikę dokumentai liudija, jog, prieš įžengiant „sukilėlių“ kariuomenei į kraštą, jos vadas J. Budrys ir jo viršininkai Kaune santykiams su vietiniais gyventojais skyrė didelį dėmesį. 1923 m. sausio 6 d. J. Budrio įsakyme „sukilėliams“ buvo nurodoma atsižvelgti į gyventojų nuotaikas, susilaikyti nuo politinio turinio kalbų, aiškinti, jog Klaipėdos krašto politinė ateitis priklausys nuo daugumos jo gyventojų noro, kurio bus atsiklausta padėčiai stabilizavusis ir „įvedus naująją tvarką“. Buvo griežtai įsakyta nekurstyti luomų ir tautų neapykantos, nesikišti į vietinės administracijos darbą. Visus santykius su krašto gyventojais rekomenduota palaikyti per vietinius savanorius. „Priešo nėra - tik galim jį susikurti patys nevykusi elgesiu“, - rašė J. Budrys Lietuvos Generalinio štabo viršininkui žygio į Klaipėdą, išvakarėse¹⁶.

Žygio metu vietiniai gyventojai laikėsi ramiai, jokie pasipriešinimo nerodė. „Pasipriešinimo niekur nėra... Žandarai ir pašto tarnautojai mūsų pusėje ir veikia išvien“, -ėjo raportai į Generalinį štabą. Kaune buvo ypač domimasi, kaip laikosi vietiniai gyventojai. Akcijos vadai įsakmiai buvo prašomi nuolat informuoti apie tai Centrą. Deja, puikiai išlikę Generalinio štabo ir žygyje dalyvavusių grupių vadų pasikalbėjimų telegrafu užrašai fiksuoja tik klausimus apie vietinių gyventojų nuotaikas, tačiau į juos beveik nėra atsakymų. Pvz., Generalinio štabo viršininkas majoras Jonas Gričius klausia plk. Kubiliūno: „Klaipėdiškių sukilėlių spėkos didinasi, ar ne?“ Atsakymas – „Negaliu pasakyti“. Arba: „Koks atsinešimas vietinių gyventojų?“ - jokio atsakymo¹⁷. Majoras Jonas Gričius priekaištavo grupių vadams, kad jie nieko šiuo klausimu nepraneša. Sausio 11 d. Kauną pasiekė pirmieji pranešimai apie gyventojų nuotaikas bei laikyseną: II grupės vadas Bajoras pranešė: „Pagėgių apskrityje gyventojai pasipriešinimo nedaro... dauguma atsineša palankiai“. Bet toje pat telegramoje yra ir toks Bajoro pareiškimas: „Iš vietinių gyventojų dar niekas apie sukilimo neprisidėjo!“ Be to, šioje telegramoje randame, berods, vienintelį krašto gyventojų priešiško pasireiškimą. Bajoras informavo Generalinį štabą, kad „geležinkelis tarp Klaipėdos ir Heidekrug išardytas, spėjama, kad vietinių gyventojų“¹⁸. Nuostolis buvo padarytas nedidelis, kadangi po trijų dienų eismas geležinkeliu atsinaujino. Sausio 13 J. Budrys pranešė į Generalinį štabą: „Vietos gyventojai parodo daug susidomėjimo ir palankumo mūsų žygiui (...) Vietos jaunuomenė skaitlingai dedasi prie savanorių, skubiai reikalinga ginklų...“¹⁹. Beje, aliantams laikantis pasyviai ir baimei dėl jų eventualios reakcijos prieš „sukilėlius“ praeinant, vietos lietuvių palankumas Didžiajai Lietuvai ėmė palaipsniui didėti.

Vis dėlto, susipažinus su Generalinio štabo ir žygiui vadovavusių karininkų pasikalbėjimų telegrafu užrašais, susidaro įspūdis, kad pastariesiems vietos gyventojų dalyvavimas buvo svarbus, bet vis dėlto antraeilis reikalas. Jiems žymiai labiau rūpėjo prancūzų įgulos laikysena ir žygyje dalyvavusių jėgų aprūpinimo klausimai. Suprantant, kad akcijos sėkmę turėjo lemti ne vietos gyventojų palaikymas ar nepalaikymas prisijungimo prie Lietuvos idėjos, o jėgos, įžengiančios į kraštą iš Didžiosios Lietuvos, tokia karininkų laikysena neturėtų stebinti. J. Budrio prioritetai aiškiai

¹⁴ 1923.1.30 P. Šneideraičio raportas Generalinio štabo viršininkui //LVA. F. 929. Ap. 3. B. 422. L. 362-363.

¹⁵ LVA. F. 929. Ap. 3. B. 422. L. 248-252.

¹⁶ 1923.1.6 J. Budrio ir Okso (kap. Tomkaus) raportas Generalinio štabo viršininkui //LVA. F. 929. Ap. 3. B. 422. L. 9-11.

¹⁷ 1923.1.10 mjr. J. Gričiaus ir plk. Kubiliūno kalbogramos //LVA. F. 929. Ap. 3. B. 422. L. 46, 49, 54-57.

¹⁸ 1923.1.11 mjr. J. Gričiaus-Bajoro kalbogramos //LVA. F. 929. Ap. 3. B. 422. L. 59-60, 62.

¹⁹ LVA. F. 929. Ap. 3. B. 422. L. 84-85.

matyti jo įsakyme „Ypatingos paskirties rinktinei Nr. 1“, kuriame detalai išvardijamos visos rinktinės pajėgos, tačiau vietiniams „sukilėliams“ vietos ten nenumatyta²⁰. Matyt, galvota: prisidės - gerai, neprisidės - apsieisim. Iš minėtų dokumentų taip pat matyti, jog Gelbėjimo komitetui pirmosiomis dienomis žygio vadai ypatingos reikšmės neskyrė ir jo veiklą vertino gana kritiškai. Sausio 11 d. vakare plk. Kubiliūnas pranešė į Generalinį štabą: „Gelbėjimo komitetas yra Heidekrug ir Pagėgiuose, bet jie dar nieko neveikia...“²¹.

Vokiečių laikysena lemtingomis 1923 m. sausio mėn. dienomis minėtuose dokumentuose nebuvo specialiai išskiriama. Pavyko rasti tik vieną telegramą, liudijančią apie kažkokį vokiečių bruzdėjimą²². Beje, tarp minėtų 300 krašto savanorių būta ir vokiečių. Šį momentą buvo bandoma panaudoti politiniais sumetimais. Mjr. Jakutis, lydėdamas aliantų atstovą kap. Abraham, sąmoningai užkalbino vieną vokiečių tautybės krašto savanorį, norėdamas pademonstruoti komisijai, kad vietiniai vokiečiai palaiko „sukilėlius“²³.

(Iš: *Acta historica Universitatis Klaipedensis, t. 4, 1923 metų sausio įvykiai Klaipėdoje, Klaipėda, 1995, p. 41-46*)

²⁰ J. Budrio įsakymas „Ypatingos paskirties rinktinei Nr. 1“ //LVA. F. 929. Ap. 3. B. 422. L. 23-26.

²¹ LVA. F. 929. Ap. 3. B. 422. L. 65.

²² 1923.1.11 Bajoras - Generaliniam štabui: "Praneškite kas daryt? Žinių ar įsakymų nuo Budrio neturiu. Vietiniai vokiečiai pradeda bruzdėti //LVA. F. 929. Ap. 3. B. 422. L. 68-69.

²³ 1923.I.11 mjr. Jakučio pranešimas Generalinio štabo viršininkui //LVA. F. 929. Ap. 3. B. 422. L. 360.